

ВЛИЈАНИЕТО И УЛОГАТА НА ИЗВЕДУВАЧИТЕ (ПЕЈАЧИ И ИНСТРУМЕНТАЛИСТИ) НА АЛБАНСКАТА ТРАДИЦИОНАЛНА МУЗИКА СОГЛЕДАНА ВО АЛБАНСКИТЕ АНЕГДОТИ И МУДРИ ИЗРЕКИ

Беким Рамадани

Факултет за музика, Универзитет во Тетово

Датум на прием: 15.1.2025

Апстракт: Овој труд ги истражува позицијата и улогата на пејачите и на инструменталистите во традиционалната музика на Албанците користејќи анегдоти и мудри изреки. Преку овие наративни елементи, во студијата сакаме да откриеме како пејачите и инструменталистите не биле само изведувачи на песни и на мелодии, туку и почитувани личности, кои играле клучна улога во чувањето и во пренесувањето на културните и на моралните вредности. Анегдотите и народните мудрости сведочат за случаи кога пејачите и инструменталистите, независно од нивниот надворешен изглед, стекнувале почитување и љубов од луѓето поради нивниот музички талент и поради способноста да влијаат на мислите и на емоциите на другите. Во трудот, исто така, се разгледува како пејачите и инструменталистите ги користеле моќта на зборот и мелодијата за посредување во конфликти и за промовирање на помирувањето и на хармонијата во своите заедници. Преку анегдоти и мудри изреки се истакнува дека улогата на пејачите и на инструменталистите ги надминува границите на обичната забава, трансформирајќи се во чувари и пренесувачи на културното наследство. Оваа студија фрла светлина врз значењето на овие личности кај Албанците и ја истакнува потребата од понатамошна документација и проучување, за културното наследство да се зачува и да се пренесе на идните генерации. На крајот, во трудот се смета дека анегдотите и мудрите изреки се моќни алатки за разбирање на влијанието на пејачите и на инструменталистите врз традиционалната музика на Албанците и за вреднување на нивната значајна улога во чувањето и негувањето на културниот идентитет.

Клучни зборови: традиција, пејачи, Албанци, народна музика, анегдоти и мудри изреки

Вовед

Уште од најстарите времиња, музиката била моќно средство за изразување на чувствата, за поврзување на луѓето и за влијание врз нивните емоции. Во грчката митологија, „фигурата на Орфеј ја симболизира извонредната сила на музиката. Со својата божествена лира, Орфеј не само што ги восхитувал луѓето туку и природата и животните, додека неговите песни биле толку трогателни што дури и боговите на подземниот свет дозволиле враќање на Евридика од царството на мртвите. Овој мит сведочи за трансформациската моќ на

музиката, која ги надминува границите меѓу животот и смртта“ (Рамадани 2021: 44–45).

Покрај митологијата, историјата нуди многубројни сведоштва за огромното влијание на музиката: „Да го спомнеме кралот Давид во Библијата, кој со звуците на својата харфа го смирувал вознемираниот дух на кралот Саул, враќајќи му ги неговата внатрешна хармонија и мирот“ (Рамадани 2021: 48). Овие примери, од митологијата и од историјата, докажуваат дека музиката не била само забава, туку и моќно средство за влијание врз човековиот дух и за создавање хармонија.

Во овој контекст, и носителите на традиционалната албанска музика – пејачите и инструменталистите – одиграле значајна улога во историјата, преку својата активност и преку своето влијание. Тие не биле само изведувачи на уметноста, туку и чувари на колективната меморија, кои, преку песните, ги пренесувале: традициите, емоциите и приказните на народот. Преку своите мелодии и текстови, тие влијаеле врз социјалниот и културниот живот, зајакнувајќи го единството, чувајќи го националниот идентитет и збогатувајќи го секојдневието.

Во оваа студија сакаме да ја истражime и да ја анализираме оваа посебна улога на пејачите и на инструменталистите на традиционалната албанска музика, преку анегдоти, цитати и мудри изреки, нудејќи подлабок преглед на нивното социјално и културно влијание. Преку овие анегдоти и сведоштва ќе се осветли фактот дека традиционалната музика отсекогаш претставувала повеќе од уметност – таа била средство за градење мостови меѓу срцата и средство за чување и за негување на духот на нацијата.

Значењето на традиционалната музика за албанската колективна меморија

Традиционалната музика има исклучително значење за секој народ и за секоја заедница, вклучувајќи ги и Албанците. Таа служи како моќно средство за чување и за негување на културниот идентитет и за пренесување на вредностите од генерација на генерација. Таа е огледало на: историјата, обичаите и на чувствата на албанскиот народ, поврзувајќи ги луѓето со нивното минато и со нивните културни корени. Традиционалната музика вклучува уникатни елементи на: јазикот, мелодијата и ритмот, кои се специфични за различни региони, кои ги изразуваат колективните чувства на љубов, гордост, болка и на надеж.

Традиционалната музика, исто така, има значајна социјална улога, собирајќи ја заедницата за време на важни настани, како: свадби, празници и други социјални ритуали, при што пејачите и инструменталистите играат клучна улога. Тие не само што го забавуваат народот, туку и пренесуваат важни морални и едукативни

пораки, помагајќи во чувањето и негувањето на хармонијата и на силните врски во заедницата.

Од друга страна, анегдотите и мудрите изреки се моќни алатки за анализа на улогата на пејачите и на инструменталистите кај Албанците. Преку овие приказни и мудри зборови се откриваат длабоки аспекти на влијанието што овие личности го имале врз својата заедница.

Анегдотите често опишуваат ситуации доживевани од пејачите и од инструменталистите, кои ја истакнуваат не само нивната музичка дарба, туку и нивната мудрост и способноста за влијание врз емоциите на луѓето и за пренесување важни социјални вредности.

Како јавни и како културни ликови, пејачите и инструменталистите имаат значаен придонес во заштитата и во промоцијата на традициите и на општествените вредности. Тие им даваат глас на: историјата, обичаите и на чувствата на народот преку својата уметност. Исто така, со своето присуство на свадби, национални празници и на други значајни обичаи и ритуали, тие влијаат врз формирањето и врз зајакнувањето на културниот идентитет. Нивните песни често содржат важни пораки за животот, моралот и за доблестите, кои помагаат во чувањето на општествените норми и во едукацијата на помладите генерации:

Во едно интервју, на прашањето, што би сакал да биде ако не станел поет, Дин Мехмети искрено одговорил: ‘пејач на оди’. Поетот и пејачот на оди, според него, прават, повеќе или помалку, иста работа: комуницираат со луѓето преку уметноста, ги едуцираат, ги забавуваат, ги утешуваат, им ја враќаат самодовербата

(Рамадани 2021: 138–139).

Традиционалната албанска музика има извонредна моќ за промовирање на помирувањето и на хармонијата во заедницата. Во многу случаи, музиката станува средство за надминување на конфликтите и за помагање на луѓето да го најдат патот до разбирањето и мирот. Преку песните, тие им пренесуваат на слушателите силни пораки за значењето на почитта и на солидарноста, на прошката и на хармонијата. Нивната музика, исто така, служи како обединувачка сила на различни семејни и национални прослави, зајакнувајќи ги општествените врски.

Пејачите и инструменталистите на традиционалната музика – симбол на трансформативната моќ во зајакнувањето на општествените вредности

Кај Албанците има голем број примери кога пејачите и инструменталистите длабоко влијаеле врз перцепцијата на луѓето преку својот талент и уметничките вештини. Еден таков пример се

пејачите, кои, преку своите песни, го привлекувале вниманието за теми како што се: љубовта кон татковината, чесноста, дарежливоста и храброста.

Постои една анегдота за моќната улога на пејачите и на инструменталистите на традиционалната музика во општеството. Пејачите и инструменталистите на традиционалната музика претставуваат голем авторитет меѓу Албанците. Ќе се повикам на една народна анегдота:

Токму на Ноќта Кадр во светиот месец Рамазан, познатиот рапсод Рам Блаца се појавил сосема ненадејно и без најава, во едно семејство верници. Кога ја слушнале веста за доаѓањето на почесниот гостин, луѓето од селото се собрале во големиот конак, а господарот на куќата му наредил на својот син да оди во дуќанот и да купи повеќе шишиња ракија за да може наздравувањето во чест на рапсодот да трае до зори: ‘Море татко, што зборуваш ти?’, му вратило момчето. ‘Вечерва е голема ноќ, света ноќ, а ти зборуваш за вино и за ракија.’ ‘Да, сине, во право си, но големата ноќ ќе дојде повторно следната година и многу други години, но Рам Блаца го имаме само вечерва и за ова мора да бидеме многу радосни и благодарни бидејќи оваа среќа не тропа на сечија врата...’

(Рамадани 2021: 138).

Во традиционалната албанска средина, пејачите и инструменталистите одиграле значајна улога како посредници во решавањето на конфликти и во градењето хармонија во заедницата. Преку својот музички талент, тие влијаеле врз смирувањето на тензиите и врз помирувањето на завојуваните страни. Во многу случаи, нивната музика и текстовите на песните служеле како мостови, кои ги поврзуваат срцата и ја смируваат душата, поттикнувајќи прошка и потсетувајќи на вредноста на животот, единството и човечката љубов:

Во едно планинско село во околината на Гостивар, две завојувани семејства, кои биле во непријателство со години, биле повикани од постарите членови на заедницата во машката одаја за да се помират. Меѓу другите, постарите и влијателните луѓе од селото ги повикале познатите музичари Салах Шабани и Ризван Синани да свират на своите кавали. Тешката тишина преовладувала сè додека првите звуци од кавалот не почнале да се шират низ просторијата. Тоа била позната, стара мелодија, која некогаш ги придружувала свадбите и веселбите. Еден од мажите бил длабоко трогнат: „Оваа песна нè потсетува на времето кога бевме пријатели,“ рекол тој со солзи во очите. Другиот станал полека и му подал рака, велејќи: „Да го оставиме минатото зад нас“. Во тој момент, непријателството завршило. Салах Шабани, потсетувајќи се на овој настан, изјавил: „Звуците на кавалите проговорија таму каде што зборовите замолкнаа“. Таа ноќ остана како

сведоштво за моќта на музиката, која ги стои непријателствата и го врати мирот.¹

Кај Албанците, инструменталистите и пејачите на народната музика често биле доживувани како исклучителни личности, митизирани поради нивната улога во зачувувањето и во збогатувањето на националната култура.

Ова значително влијание се рефлектирало и во практиката на именување на децата, при што родителите често им давале имиња на своите синови според имињата на некои познати пејачи, како начин да му се оддаде чест на уметникот и да се изрази надеж дека детето ќе ги наследи неговите доблести како што се: талентот, храброста и блиската поврзаност со традицијата. Митизацијата на овие личности ги трансформирала пејачите не само во уметници, туку и во модели на идентитет, оставајќи длабоко влијание врз културниот и социјалниот живот.

Носителите на традиционалната музика во општеството „уживаат една посебна почит. Нивниот авторитет и позицијата во општеството се заслужени. Посебни симпатии уживаат и кај женската популација“² (Рамадани 2017: 57).

„Ги сметале за големи луѓе, силни, убави, храбри и така натаму. Со еден збор, им ги припишувале сите атрибути на идеален маж“³ (Munishi 1987: 38).

Пример за влијанието на музиката врз животот и врз емоциите

Песната со наслов „Збор ти имам дадено“ („Besën ta kam dhanë“)³ раскажува вистинска приказна за овчарот Адем Мемети⁴ од селото

¹ Од интервјуто со Салах Шабани (9.2.1947 – 30.11.2024), реализирано во болницата во Гостивар, на 15.6.2024.

² Чифтелија – дрво од дуд, / ги развеселува сите луѓе, / чифтелија – дрво од смоква, / ги развеселува сите, сите вљубени, / чифтелијата стои во сандакот, / ги остави девојките и без вечера, / чифтелијата стои потпрена, / ги остави девојките без сон, / чифтелијо, нека ти се скине жицата, / ги фати девојките за половината (Telegraf 2013).

³ „Кога ти го слушнав кавалот, момче, / многу плачев, / излегов во дворот и почнав да пеам. / Гласот се издигнуваше од карпата Филџан, / ми го зеде умот, ме направи збунета. / Со солзи ја исправ марамата, / зашто на друго место ме бараат. / Ја ставив капата на рамото, / ја покрив главата, / да не ме види мајка ми, на татко ми ќе му каже. / Секој ден доаѓаа посредници по мене, / но јас ти го дадов мојот збор, момче, / и никој друг не сакам. / О моја љубов, / не се лути, / излези со мене, ќе те земам веднаш!“

⁴ Ајри Исмани сведочи дека, во 50-тите години на XX век, Адем Мемети снимил за Радио Скопје една инструментална композиција со наслов „Мелодијата на овците“. Оваа мелодија се емитувала во текот на многу

Ѓермо (Тетовско). Адем бил познат како мајстор на шупелката, и покрај тоа што имал искривен грб, тој ја избрал најубавата девојка од семејството Вешала за своја љубена. Еден ден, додека врнело силен дожд, двајца други овчари му поставиле еден услов, велејќи: „Кај каменот Филцан свира на кавалот додека врне дожд. Ако твојата љубена излезе да ја слушне твојата мелодија, секој од нас ќе ти даде по една овца. Ако не излезе, ти ќе ни дадеш по една овца“. Адем се качил на каменот Филцан и почнал да ја свира на кавалот најубавата мелодија што ја знаел. Љубената излегла со чадор и ја слушала мелодијата докрај, плачејќи, бидејќи нејзините родители не се согласувале таа да се омажи за него, иако родителите на Адем ја барале нејзината рака веќе две години.⁵ Адем ги освоил овците, а по кратко време ја грабнал љубената. Тие живееле заедно повеќе од осумдесет години. Оваа приказна е доказ за вистинската љубов и за одлучноста на Адем да ја освои љубената⁶ (Ramadani & Hysuka 2024: 237–239).

години на единствениот радиоетер на албански јазик во тогашна Македонија станувајќи значаен елемент на албанската музичка култура во Регионот (Ramadani & Hysuka 2024: 237).

⁵ „Тука накратко истакнуваме како народните инструменталисти, со својата дарба, чувствителноста, лиричноста, темпераментот и со креативната способност, знаат да ги изразат чувствата и мислите, огнот на срцето или, како што би рекле, пламенот на душата, преку музичките инструменти. Значењето на народните легенди што ја слават изразната моќ на инструменталната музика и нејзиното влијание врз животот на луѓето, па дури и врз животните и растенијата, е непроценливо. Подеднакво се значајни легендите кои ја истакнуваат способноста на народот да го разбере ‘говорот’ на музичките звуци (како, на пример, легендата за флејтата на Тана)“ (Sokoli & Miso 1991: 12).

⁶ Оваа песна има многу слични елементи со „Песната на Тана“, како што се нарекува во јужните делови, или „Плачот на овчарката“, позната во Косово, каде што комуникативната сила на музичкиот инструмент помага во решавањето на драматични ситуации: „Во центарот на баладата стои универзалниот мотив на митот за музиката, за нејзиниот култ како уметност што ги изразува духовните страсти на човекот, љубовта, болката, радоста и веселбата, но и како посебна порака со информации во клучни моменти од неговиот живот. За древноста на овој мотив доволно е да се спомене она што е кажано за митскиот херој од Тракија, Орфеј; додека за неговото распространување доволно е да се забележи дека ваква тематика е присутна во фолклорот на многу народи. Митизацијата на музиката – магичната сила на песната, плачот и музичките инструменти воопшто, кои ‘ги привлекуваат птиците и дивите животни, ѕвездите, месечината, самовилите и другите митски суштества за да ги слушаат’; ‘што ја смируваат болката, ги лекуваат раните и болестите’ – има широко значење во нашиот народен литературен контекст“ (Naxhihasani 1989: 3–4).

Анегдота за влијанието на песната во руралната средина

Во следната анегдота се зборува за силата и за влијанието на уметноста на песната врз емоциите и врз вниманието на луѓето, особено во една рурална средина, каде што песната не само што ги забавува луѓето, туку и го прекинува секојдневниот ритам. Шахирот Мертезан Бајрами (од кичевскиот крај), познат под прекарот Таке, раскажува за еден впечатлив настан, предизвикан од неговата песна врз женската публика во неговото село:

Јас сум низок, со неразвиено тело, грд, ваков каков што ме гледате, но еден ден, додека ги пасев овците, почнав да пеам. На една нива, некоја стара жена ја обработуваше нивата заедно со две млади девојки, кои, штом ја слушнаа мојата песна, ја прекинаа работата и со мотиките в раце се свртеа кон мене, покажувајќи знаци на голема импресија. Старата жена, налутена поради тоа што работата ѝ беше прекината, ми рече: „Синко, те молам, прекини ја таа проклета песна, бидејќи девојчињата ми ги остави без работа“, а јас ѝ возвратив: „Не, мори бабо, нема да ја запрам, сè додека не ја привршам!“

(Рамадани 2017: 57).

Оваа анегдота го истакнува значењето на музиката како средство што внесува магија во секојдневниот живот, привлекува внимание и создава незаборавни моменти. Во руралните средини, каде што животот често е поврзан со работата и со ритамот на природата, песната станува прозорец кон нешто возвишено и посебно.

Лековитата моќ на народната музика

За тоа дека народните мелодии претставуваат лек/балсам за душата, односно како доказ за таа лековита моќ на музиката, може да послужи трогателната приказна за една девојка од едно шарпланинско село, којашто страдала од тешко душевно и нервно заболување. Ретки мигови на спокојство доживувала само додека ги слушала песните на браќата Јашар и Идајет Сејдиу, коишто се познати по нивниот извонреден уметнички талент. Нејзиното семејство, очајно да ја види мирна и среќна, брзало да го купи секој нов албум на браќата Сејдиу, чии песни биле исполнети со мелодија и со чиста уметност.

Секојпат кога нивниот глас одекнувал во домот, девојката, која инаку се однесувала како луда и претставувала предизвик за сите, доживувала неверојатна трансформација. Нејзиното однесување станувало нежно и мирно, зборовите ѝ добивале призив на учтивост, а нејзиното срце изгледало како да се исполнува со надеж и со радост. Изгледало како песните на браќата Сејдиу да ја осветлуваат нејзината душа, давајќи ѝ сила да се соочи со темнината што ја беше обзела.

По многу години, благодарейќи на ова несвесно музичко лечење, девојката не само што го пронашла спокојството, туку и целосно

оздравела. Денес живее надвор од родната земја, среќна и интегрирана во тамошното секојдневие. Но, нејзината врска со песните на браќата Сејдиу никогаш не се прекинала. Преку платформата „Јутјуб“ и нивните неделни емисии „Од традицијата“ на ТВ Топ естрада, таа останува поврзана со уметноста, која ѝ подари нов живот.⁷

Оваа приказна нè потсетува дека народната музика не е само форма на забава, туку и света сила што ја лекува душата и ги допира срцата. Слаткиот и длабок глас на браќата Сејдиу е жив доказ дека уметноста има моќ да ја врати надежта и да го промени животот. За оваа девојка и за многу други, нивните песни се повеќе од мелодии – тие се живот, светлина и спасение.

Постојат многу анегдоти што рефлектираат посебна животна филозофија, каде што музиката е духовна храна што носи среќа, љубов и почит. Таква е и приказната за големиот мајстор на кларинет Абдула Ислами-Дуле (193? – 198?) од Охрид, кој преку својата искрена работа, уметничкиот талент и оригиналноста на идеите, активно учествувал во развојот на чалгиската музика, грижејќи се за чувањето на нејзината оригиналност и автентичност.

Тој се истакнувал со убедлив настап, исполнет со атракции и сценски движења, секогаш чувајќи го карактерот на музичкото дело, но додавајќи му го мирисот на сопствената душа, создавајќи на тој начин нова атмосфера. За секој којшто добро свирел на кларинет, луѓето велеле: „Свири како Дуле“.⁸

Во Охрид кружи една изрека: „Од кал беше, името Дуле го носеше“ (Охрид 2013) – човек скроман, полн со музикалност, полн со дарежливост. Неговиот дом бил претворен во посебен конак, каде што секоја вечер одекнувала музика.

Кога блиските го прашувале: „Што ќе им послужиш на големиот број гости што си ги поканил? Знаеш дека ќе треба многу храна и многу пиење, бидејќи тие пријатели и другари што ќе останат до утро треба да бидат почестени со многу внимание, со многу почит и љубов“, тој кратко и јасно одговарал: „Ќе ги почестам со музика“ (Рамадани 2024).

Влијанието на народната музика врз емоциите и врз социјалните односи во традиционалното општество

Во текот на периодот од 1950 до 1980 година, албанската народна музика не само што служела како извор за забава и за инспирација, туку честопати ги разоткривала и социјалните и

⁷ Од интервјуто со Јашар Сејдиу (4.6.1955–), реализирано во „Ресторан Лаунц НОЕЛ“, Тетово, на 15.11.2024.

⁸ Народните изрази како „Свират како Дуле“ и „Од кал беше, името Дуле го носеше“, ја истакнуваат извонредната улога што тој ја имал во заедницата, претворајќи се во иконишна фигура на чалгиската музика.

психолошките тензии во традиционалните семејства. Еден таков случај е влијанието на мелодичниот глас и емотивните изведби на пејачите што тогаш биле актуелни, кои длабоко ги допирале срцата на слушателите.

Жените, слушајќи ги песните преку радиоприемниците во тоа време, често изразуваале восхит со спонтани фрази како: „Да ти го јадам гласот“, што претставувало израз на љубов и на почит кон уметникот. Но, во едно општество, каде што љубомората и чувството на машка гордост биле нагласени, овие изјави честопати се толкувале погрешно од страна на мажите. Таквите реакции понекогаш доведувале до крајности како кршење на радиоприемникот или, во ретки случаи, дури и до нарушување на брачните односи.

За некои мажи, во тоа време, ваквите изјави се сметале како закана за нивното достоинство, што сведочи за предизвиците во комуникацијата и за родовите односи во традиционалниот контекст. Овој феномен го илустрира извонредното влијание што го имале пејачите на народна музика во секојдневниот живот и нивната улога во создавањето емотивен простор, често погрешно разбрани од патријархалното општество.

Мудри изреки што ја илустрираат важноста на традиционалната музика и на музичките личности

Традиционалната албанска музика и изведувачите кои ја одржуваат жива, се отсликани преку мудри изреки на албански јазик, кои се пренесувале низ генерациите, истакнувајќи ја нивната важност и нивното влијание врз социјалниот и врз културниот живот. Овие изреки честопати пренесуваат длабоки вредности и го опишуваат значењето на пејачите и на инструменталистите, како чувари на културата и како посредници во секојдневниот живот. Некои такви мудри изреки се:

Гласот на песнајта ѝи зајвора ранијте на душата.

Оваа изрека ја илустрира моќта на музиката за олеснување на болките и за лекување на душата. Таа ја вреднува традиционалната песна како средство за смирување и за помирување, што на луѓето им дава сила и утеха во тешки времиња.

Песнајта не ѝпознава граници; таа преминува од едно срце во друго.

Оваа изрека го нагласува силното влијание на традиционалната музика, која ги поврзува луѓето без разлика на растојанието или на поделбите. Таа покажува како пејачите и нивната музика имаат способност да ги надминат разликите и да создадат силни врски меѓу луѓето.

Мелодијата ѝо обединува она што зборови не може.

Оваа поговорка ја истакнува моќта на музиката да создава врски и да донесува единство, дури и кога зборовите се немоќни. Таа ја нагласува умешноста на инструменталистите и на пејачите да допрат до најдлабоките човекови чувства, надминувајќи ги границите што ги создаваат зборовите.

Песната на мудроста и љубовта никогаш не старее.

Оваа изрека ја опишува бесмртноста на традиционалната музика, истакнувајќи дека песните, кои пренесуваат длабоки вредности и искрени чувства, се вечни. Таа ги слави пејачите како личности, кои придонесуваат за трајно опстојување на албанската култура.

Пејачот е како силен дуб кој чии корени се прошеѓаат длабоко во почвата на традицијата.

Оваа изрека ја илустрира врската на пејачите со наследството и со културата на нивната земја. Пејачот претставува стабилна личност, која ги одржува вредностите и обичаите на народот преку својата музика, станувајќи извор на гордост за заедницата.

Народниот пејач е жива архива.

Оваа изрека го нагласува фактот дека народните пејачи често чуваат и пренесуваат приказни, настани и важни пораки преку песната, правејќи ја музиката форма на чување на колективната меморија.

Пеењето не познава години.⁹

Оваа изрека го одразува универзалниот карактер на народната песна, која ги поврзува сите генерации, одржувајќи ги живи емоциите и страста, без разлика на возраста.

Кoj ѝее, зло не мисли.¹⁰

Оваа изрека ја нагласува моќта на песната да ги оттргне злите мисли и да донесе хармонија и духовен мир, дејствувајќи како средство за емоционално и духовно прочистување.

Овие мудри изреки не само што ги илустрираат важноста на традиционалната албанска музика и улогата на музичките личности туку, исто така, оддаваат почит кон нивното длабоко влијание врз општеството. Преку овие изреки, албанскиот народ покажува дека музиката е повеќе од забава; таа е мост што поврзува, средство за лекување и симбол на идентитетот и на националната гордост.

⁹ Llubani 2003.

¹⁰ Ramadani 2011: 6.

Благослови и пофалби за носителите на народната песна

Жив доказ за незаменливата улога на народната музика во животот и во секојдневието на луѓето се множеството и разновидноста на изразите на благодарност и на длабока почит што публиката спонтано им ги упатува на пејачите и на инструменталните изведувачи на народна музика:

„Кога пееше тој, четири ламби гаснеше“ (Munishi 1987: 47) – оваа метафора ги пренесува исклучителната сила и влијанието на пејачот врз емоциите и врз атмосферата што ја создава тој околу себе.

„Често, за време на собираите и на вечерните дружења, домаќинот или старешината на куќата изјавувал дека ќе остане незадоволен ако, пејачите, со својата изведба, песната и моќта на гласот, не успеат да го угасат пламенот на ламбата што висела на сидот“ (Рамадани 2019: 260). Ова сугерира дека гласот и изведбата биле толку силни и емотивни, што изгледало како да ги маѓепсуваат дури и ламбите.

Некој можеби ќе рече: „Кога пејачот го крева гласот, тоа не го прави за себе, туку за сите гласови што не можат да зборуваат“.

Постојат многу изрази кои ги одразуваат љубовта, почитта и силната емоционална врска што се создава меѓу уметниците и слушателите: „Да ти се позлатат прстите!“, „Да ти се позлати устата!“, „Да ти пее срцето!“, „Да имаш здравје и бериќет!“, „Пеј засекогаш!“, „Ни ги излекувајте срцата!“, „Бог да те чува!“, „Да имаш здравје и долг живот!“ – овие изрази носат духовна и социјална димензија, при што на уметникот се гледа како на извор на благослов за заедницата и како на мост меѓу генерациите.

„Песната ја прави бесмртна душата што ја чувствува, не зборот што се кажува.“

Изразите како: „Да ти пее срцето!“ и „Ни ги излекувајте срцата!“, покажуваат дека музиката на овие уметници служи како лек за душата, додека изразите: „Да имаш здравје и бериќет!“ и „Бог да те чува!“, ја пренесуваат желбата за благосостојба и за уметничка долговечност.

Култура на длабока почит кон носителите на радоста

Во сите овие изрази се чувствуваат не само моменталните емоции, туку и длабоко вкоренетата култура на почит кон оние што ја шират радоста, што ги допираат срцата и го чуваат духовниот идентитет на народот.

Народ што не ѝе е народ што заборава.

Оваа мисла потсетува на значењето на музиката како чувар на колективната меморија и на душата на еден народ. Уметниците, преку својата уметност, не само што обезбедуваат радост и емоции, туку и ги

одржуваат живи вредностите и традициите што го обликуваат идентитетот на заедницата.

Пејачите и инструменталистите коишто ја негуваат традиционалната музика, одиграле незаменлива улога во чувањето и во заштитата на културното наследство. Тие се носители на традициите, одржувајќи ги во живот песните што им раскажуваат стари приказни, легенди и обичаи на народот. Преку нивната уметност се пренесуваат песни што ги опишуваат животот и чувствата на луѓето – од епски и лирски песни, до свадбарски песни и празнични мелодии.

Освен чувањето на песните, пејачите и инструменталистите придонесуваат и за заштита и за промоција на традиционалните инструменти, како што се: чифтелијата, гуслата, кавалот, шупелката, тапанот и други. Преку учеството на фестивали и на културни настани, како во земјата, така и во странство, тие ја ширеле традиционалната музика, претставувајќи го културното наследство на пошироката сцена.

На овој начин, пејачите и инструменталистите од областа на традиционалната музика, станале чувари на албанското културно наследство, негувајќи ја не само музиката, туку и чувствата, вредностите и спомените што ги претставува таа.

Традиционалната музика има значајна улога во образованието и во формирањето на културната свест кај младите генерации на Албанците. Традиционалните песни често содржат теми и пораки што помагаат во моралното и во социјалното воспитување на младите. Преку нив се пренесуваат вредностите, какви што се: почитта кон семејството, љубовта кон татковината, чесноста, дарежливоста и храброста. Овие песни служат како неформална „учебна програма“, што пренесува значајни животни пораки и ги учи младите на суштинските вредности на животот. Во овој свет на глобализација, која е сè поизразена, традиционалната музика останува моќно средство за едукација на младите за важноста на чувањето и на негувањето на културниот идентитет. Во овој процес, особено важна улога имаат носителите на оваа традиција, чии траги тешко се бришат благодарейќи на: настаните, приказните, анегдотите и на мудрите изреки што ги пренесуваат тие. Преку нивното дејствување, традиционалната музика останува жива, претворајќи се во траен симбол на културниот идентитет и во гордост на еден народ.

Заклучоци и препораки

Може да се заклучи дека анализата на позицијата и на улогата на пејачите и на инструменталните изведувачи на албанска традиционална музика, ја истакнува нивната извонредна важност во чувањето и во пренесувањето на културното наследство. Анегдотите и мудрите изреки поврзани со овие уметници ги илустрираат

почитувањето и восхитот што ги уживаат, како и силата на нивната музика што влијае врз мислите и врз емоциите на луѓето.

Пејачите и инструменталистите не се само изведувачи, туку и личности, кои пренесуваат пораки на помирување и на солидарност во време на конфликти, создавајќи силно чувство на заедништво и на хармонија. Во овој труд се истакнува потребата, пејачите и инструменталистите од областа на традиционалната музика, да бидат ценети, не само поради нивниот музички талент, туку и поради нивната значајна улога во: чувањето, негувањето и во збогатувањето на албанската култура.

Документирањето на анегдотите и на мудрите изреки, поврзани со пејачите и со инструменталните изведувачи на традиционалната музика, има огромна важност за чувањето и за негувањето на културното наследство. Овие наративни елементи претставуваат живо сведоштво за тоа како музиката влијаела врз албанската заедница и како пејачите биле ценети како личности со влијание и со мудрост.

Потребата од понатамошно документирање претставува повик за собирање и за зачувување на овие анегдоти и мудри изреки, за да станат дел од архивите во културата и да се користат како едукативни и инспиративни ресурси.

ЛИТЕРАТУРА

Кирилични изданија

Рамадани, Б. 2024. „Албанската каба во Република Македонија: наследството на кларинетистите и негувањето на традиционалната музичка форма“. Струшка музичка есен. Струга.

Рамадани, Б. 2017. „Кон музичките карактеристики на машкото двогласно пеење во Кичевско“. *Музика – Списание за музичка култура*, год. XX, бр. 23, 51–58.

Рамадани, Б. 2019. *Традиционалната музичка култура на Албанците од Долни Полож*. Тетово: БИР.

Рамадани, Б. 2021. *Медијација за мојата уметност*. Тетово: БИР.

Латинични изданија

Naхhihasani, Q. 1989. “Balada e Tanës dhe disa përkime të saj ballkanike”. *Çështje të folklorit shqiptar*, 4, 3–50.

Llubani, M. 2003. *Nuk ka moshë kur këndon*. Tiranë: Artes.

Munishi, R. 1987. *Këngët malësorçe shqiptare*. Prishtinë: Instituti Albanologjik i Prishtinës.

Ramadani, B. & H. Hysuka. 2024. *Ajri Ismani dhe dëshmia e jetës së tij në krijimtarinë folklorike*. Tetovë: BIR.

Ramadani, B. 2011. *Kush këndon, keq s'mendon*. Tetovë: Qendra kulturore informative – Shkup.

Sokoli, R. & P. Miso. 1991. *Veglat muzikore të popullit shqiptar*. Tiranë: ASHRPSSH, Instituti i kulturës popullore.

Сајтографија

“Ohrid, M. 2013”, <https://is.gd/rINpH3> [Пристапено на 15.1.2024].

“Telegraf 2013”, <https://is.gd/1MD1AW> [Пристапено на 7.12.2024].

THE ROLE AND THE INFLUENCE OF PERFORMERS (SINGERS AND INSTRUMENTALISTS) OF THE ALBANIAN TRADITIONAL MUSIC AS SEEN THROUGH ALBANIAN ANECDOTES AND WISE SAYINGS

Bekim Ramadani
The University of Tetovo

Summary

This paper examines the role and the influence of performers (singers and instrumentalists) of the Albanian traditional music as seen through Albanian anecdotes and wise sayings. It argues that these musicians were not merely performers but key cultural figures who played a crucial role in preserving and transmitting values, history, and traditions. By analyzing these narrative elements, the research highlights the deep respect and admiration these artists received, not only for their musical talent but also for their ability to influence social cohesion, emotional expression, and conflict resolution.

The study explores the role of traditional music as a unifying force in Albanian communities, contributing to the preservation of collective memory and the reinforcement of cultural identity. Through anecdotes and historical accounts, it illustrates how singers and instrumentalists acted as mediators, educators, and custodians of national heritage. Their music was not only a form of artistic expression but also a means of fostering reconciliation, emotional healing, and social solidarity. Furthermore, the research underscores the transformative power of traditional music in shaping perceptions and social relationships, as well as its therapeutic impact on individuals.

Anecdotes and wise sayings attest to the high status of traditional musicians and their influence beyond mere entertainment. Their presence at weddings, festivities, and social gatherings served not only as a source of joy but also as a vehicle for moral education and the transmission of folk wisdom. The study also discusses the symbolic role of these musicians in the mythologization of national identity, as reflected in expressions of admiration, the naming of children after renowned singers, and the blessings directed toward them.

The study concludes by emphasizing the urgent need for further documentation and research on the narratives surrounding traditional Albanian musicians. These oral traditions provide valuable insights into the cultural and historical significance of music within the community and should be preserved as an essential part of the nation's intangible heritage. Ultimately, the research affirms that traditional singers and instrumentalists were more than entertainers – they were cultural custodians, healers of the soul, and pillars of social unity, whose legacy remains deeply embedded in Albanian cultural identity.